

UZTICĒŠANĀS – ZIEMEĻU ZELTS

Ziņojums aplūko sociālo uzticību Ziemeļvalstu sabiedrībās. Ziemeļvalstīs ir visaugstākais sociālās uzticības līmenis pasaulē. Tas nes labumu gan ekonomikai, gan indivīdam un sabiedrībai kopumā. Ziņojums aplūko iemeslus, kāpēc Ziemeļvalstīs izveidojusies tik augsta sociālā uzticība un kādi izaicinājumi to sagaida nākotnē.

Uzticēšanās – ziemeļu zelts

Ulfs Andreasons

ISBN 978-92-893-5003-7 (PRINT)
ISBN 978-92-893-5004-4 (PDF)
ISBN 978-92-893-5005-1 (EPUB)
<http://dx.doi.org/10.6027/ANP2017-731>
ANP 2017:731

© Ziemeļvalstu Ministru padome 2017

Makets: ZVB
Druka: Green Print

Iespiests Latvijā

Ziemeļvalstu sadarbība

Ziemeļvalstu sadarbība ir viens no pasaulē plašākajiem reģionālās sadarbības piemēriem. Tā aptver Dāniju, Islandi, Norvēģiju, Somiju un Zviedriju, kā arī Fēru salas, Grenlandi un Olandi.

Ziemeļvalstu sadarbībai ir politisks, ekonomisks un kultūras pamats, un tā ir svarīga daļa no Eiropas un starptautiskās sadarbības. Ziemeļvalstu kopība strādā stipru ziemeļu un stipras Eiropas labā.

Ziemeļvalstu sadarbība stiprina Ziemeļvalstu un reģionālās intereses un vērtības globālā pasaulē. Kopīgas šo valstu vērtības palīdz nostiprināt Ziemeļvalstu statusu kā vienam no inovatīvākajiem un konkurētspējīgākajiem reģioniem pasaulē.

Nordiska ministerrådet
Ved Stranden 18
DK-1061 København K
www.norden.org

Lejuplādējiet Ziemeļvalstu publikācijas: www.norden.org/nordpub

UZTICĒŠANĀS – ZIEMEĻU ZELTS

FOTO: VASALOPPET

Saturs

- 7 Priekšvārds
- 8 Kopsavilkums
- 10 Ievads
- 10 Uzticēšanās jēdziens
- 11 Uzticēšanās augļi
- 13 Ziemeļu uzticēšanās
- 14 Sociālās uzticības izcelsme Ziemeļvalstīs
- 18 Izaicinājumi Ziemeļvalstu sociālajai uzticībai
- 20 Secinājumi
- 22 Atsauces

”

Ir grūti iztēloties Ziemeļvalstu tipa sabiedrības modeļus, ja pilsoņi neuzticas citiem pilsoņiem un ar nodokļu sistēmas palīdzību nedod savu ieguldījumu ekonomikā un ja varas iestādes nerīkojas ar šiem līdzekļiem taisnīgi, efektīvi un brīvi no korupcijas.

Priekšvārds

Šis ziņojums aplūko uzticēšanos, vai, precīzāk izsakoties, sociālo uzticību. Pēdējos gadu desmitos ar šo tematu ir nodarbojušies dažādi pētījumi. Tam arī vislielākajā mērā ir Ziemeļvalstu saknes. Ziemeļvalstu reģionu var uzskatīt par pasaules līderi attiecībā uz iedzīvotāju sociālo uzticību. Šīs jomas plašā zinātniskā literatūra uzsver, ka augsts sociālās uzticības līmenis varbūt ir pats svarīgākais sabiedrības resurss gan ekonomikā, gan arī citās jomās. Tāpēc, kā jau norāda ziņojuma nosaukums, uzticēšanos var uzskatīt gandrīz vai par Ziemeļvalstu zeltu.

Ziņojums atklāj, kā Ziemeļvalstīm ir izdevies sasniegt tik augstu uzticēšanās līmeni. Būtībā tas ir vairāku sabiedrības attīstības procesu rezultāts, un daži no tiem sniedzas tālu vēsturē, savukārt citi ir vairāk saistīti ar mūsdienām. Šajā tekstā tiek uzsvērti gan brīvprātīgo organizāciju vēsturiskā loma Ziemeļvalstu sabiedrībās, gan valsts funkcijas. Attiecībā uz valsts funkcijām ļoti svarīgi aspekti uzticības nodrošināšanai ir korupcijas izskaušana, labi funkcionējošas un taisnīgas valsts institūcijas, kā arī vispārēja labklājība. Īpaša dimensija šajā ziņojumā ir sabiedrisko organizāciju un valsts attiecības, kas Ziemeļvalstu kontekstā ir izrādījušās īpaši svarīgas.

Ziņojumā tiek arī apspriests, kādus izaicinājumus šobrīd piedzīvo sociālā uzticība Ziemeļvalstīs. Lai gan tā ir saskārusies ar vairākiem nopietniem izaicinājumiem, sociālās uzticības nākotne sabiedrībā nav jāatstāj likteņa varā, tā daudzējādā ziņā ir politiku un citu lēmumu pieņemēju rokās.

Ziņojuma autors ir Ulf Andreasons no Ziemeļvalstu Ministru padomes stratēģiskās analīzes nodaļas. Šis ziņojumu sērijas ietvaros tiek apskatīti aktuālie temati, kas šobrīd ir ļoti nozīmīgi, raugoties no Ziemeļvalstu perspektīvas.

Kopenhāgena, 2017. gada aprīlis

Dāgfinns Heibrotens

Ģenerālsekretārs

Ziemeļvalstu Ministru padome

Kopsavilkums

Visi pieejamie pētījumi norāda, ka Ziemeļvalstu sabiedrībām ir raksturīgs augsts sociālās uzticības līmenis. Turklāt šis līmenis ir ne tikai augsts pats par sevi, bet arī atšķir Dāniju, Islandi, Norvēģiju, Somiju un Zviedriju no pārējās pasaules: citas valstis nespēj sasniegt šādu līmeni.

Augsts sociālās uzticības līmenis daudzējādā ziņā nes labumu ekonomikai. Sabiedrību ar augstu sociālo uzticību mazākā mērā raksturo formalitātes, konflikti un tiesvedības. Izmantojot ekonomikas jēdzienus, īpaši jāuzsver, ka sociālā uzticība samazina transakciju izmaksas ekonomikā, proti, izmaksas, kas saistītas ar nepieciešamību pārliecināties, ka vienošanās tiks ievērotas. Aprēķini rāda, ka, palielinot sociālo uzticību par desmit procentiem, valstī var sagaidīt ekonomiskās izaugsmes pieaugumu par pusprocentu.

Uzticēšanās ietekme sniedzas daudz tālāk par tīri ekonomiskiem aspektiem. Pētījumos ir konstatēti arī citi, ne tikai sociālekonomiskie efekti. Kopumā cilvēki ar augstāku uzticēšanās līmeni vairāk sliecas domāt, ka viņi lielākā mērā kontrolē savu dzīvi un viņiem dzīvē ir labākas iespējas. Uzticēšanos tagad uzskata arī par svarīgu faktoru, lai veicinātu sabiedrības iesaistīšanos, samazinātu noziedzību un palielinātu individuālo laimes sajūtu.

Tādējādi augsto sociālās uzticības līmeni Ziemeļvalstīs pamatoti var dēvēt par ziemēļu zeltu gan cilvēkiem, gan sabiedrībai. Tomēr šī uzticēšanās nav pašsaprotams dabas resurss, tā ir radusies ilgstošā laika periodā vairāku saistītu sabiedrības procesu rezultātā. Abi ziņojumā uzsvērtie aspekti runā par valsts lomu un sabiedrisko organizāciju funkciju. Ja pēdējai ir bijusi nozīmīga loma agrākā vēstures posmā, kas lielā mērā sakrita ar Ziemeļvalstu pāreju no agrāras uz industriālu sabiedrību, tad valsts loma ir bijusi īpaši svarīga aizvadītajās desmitgadēs.

19. gadsimtā Ziemeļvalstīs radās sabiedriskās organizācijas, bieži dēvētas par tautas kustībām. Salīdzinājumā ar citām valstīm šīs biedrības parasti bija brīvprātīgas, vietēja mēroga, ar aktīviem biedriem un demokrātiskiem lēmumu pieņemšanas procesiem. Šīs organizācijas kalpoja par tādu kā sabiedrības saistvielu, veicinot lielu savstarpējo uzticēšanos un cieņu. Tās atstāja Ziemeļvalstu sabiedrībās dziļas pēdas.

Attiecībā uz valsts lomu pētījumi ir norādījuši, ka iedzīvotāji novērtē valsts institūciju darba taisnīgumu, kā arī zemo korupcijas līmeni, it īpaši pēdējās desmitgadēs. Cits nozīmīgs faktors ir vispārējā labklājības valsts, kas ir centusies nepieļaut zemāko šķiru veidošanos sabiedrībā. Pozitīva ietekme šajā saistībā ir bijusi arī tam, ka valsts ir tiekusies paaugstināt iedzīvotāju izglītības līmeni.

Īpaši labvēlīgs aspekts sociālajai uzticībai Ziemeļvalstīs ir bijušas valsts un organizāciju savstarpējās attiecības. Biedrības ir pildījušas svarīgu lomu kā politiskās ietekmes platforma atsevišķajiem pilsoņiem, un tas ir radījis lielāku uzticēšanos varas iestādēm un citām institūcijām. Tajā pašā laikā valstij ir bijusi atvērta attieksme pret organizācijām, lai gan tām daudzos gadījumos ir bijis kritisks viedoklis par valsts politiku.

Nozīmīgs izskaidrojums šim Ziemeļvalstu sociālās uzticības zeltam, kas nes sev līdzī pozitīvu ietekmi uz ekonomiku, ir tas, ka valsts ir strādājusi caurspīdīgi, taisnīgi un ar augstu integritātes pakāpi, radot pozitīvus rezultātus. Tas ir noteicošais faktors, analizējot Ziemeļvalstu ekonomiskos panākumus.

Uzticēšanās daudzējādā ziņā ir saistviela, kas satur kopā Ziemeļvalstu sabiedrības. Visticamāk, tās no sociālās uzticības samazināšanās zaudētu vairāk nekā citas valstis. Ne tikai tāpēc, ka Ziemeļvalstu sabiedrībās ir visaugstākais uzticības līmenis, bet drīzāk tāpēc, ka pats sabiedrības modelis vai līgums balstās uz augstu sociālo uzticību.

levads

Ekonomists Lārss Kalmfošs ir pētījis, kas atšķir Zviedriju, Norvēģiju, Dāniju, Somiju un Islandi no citām valstīm pasaulē. Pēc viņa domām, laika gaitā ir kļuvis aizvien grūtāk apgalvot, ka Ziemeļvalstu sabiedrības ievērojami atšķiras no citām, galvenokārt jau Eiropas valstīm. Arī daudzās citās valstīs ir augsti nodokļi, dāsna labklājības sistēma ar lielu sabiedrisko sektoru un plašs koplīgumu segums darba tirgū, lai gan vēsturiski šīs iezīmes visvairāk ir saistītas ar Ziemeļvalstīm. Turklāt Ziemeļvalstis ir kļuvušas neviendabīgākas jomās, kur agrāk tās uzskatīja par vienotu veselumu, piemēram, attiecībā uz atšķirībām nodokļu robežlikmēs un sabiedriskā sektora lielumu attiecībā pret IKP.

Par spīti tam, ka mūsdienās Ziemeļvalstis nav tik unikālas un homogēnas kā agrāk, ir jēgpilni runāt par Ziemeļvalstu sabiedrības modeli.

Kalmfošs tomēr uzskata, ka tādi faktori kā ienākumu vienlīdzība, augsts nodarbinātības līmenis, it īpaši sieviešu un vecākā gadagājuma vidū, zems valsts parāds, uzsvars uz darba tirgus elastdrošību, lielas investīcijas cilvēkkapitālā un lielas daļas sabiedrības nodarbinātība sabiedriskajā sektorā ļauj joprojām jēgpilni runāt par Ziemeļvalstu sabiedrības modeli. Turklāt Kalmfošs norāda uz kādu īpašu jomu, kurā Ziemeļvalstis ievērojami izceļas salīdzinājumā ar citām valstīm. Tā ir uzticēšanās. Neviens cits reģions pasaulē nespēj sasniegt Ziemeļvalstu sociālās uzticības līmeni.¹

Ziemeļvalstīs ir visaugstākais uzticēšanās līmenis visā pasaulē.

Šis teksts pēta uzticēšanos, it īpaši sociālo uzticību Ziemeļvalstīs. Kādā ziņā Ziemeļvalstis atšķiras no citām līdzīgām valstīm? Kāda ir sociālās uzticības ietekme uz Ziemeļvalstu sabiedrībām? Kā tā ir radusies, un kādi ir potenciālie draudi sociālajai uzticībai Ziemeļvalstu sabiedrībās? Raksta mērķis ir nevis sniegt visaptverošu ainu par aktuālajiem pētījumiem šajā jomā, bet drīzāk rosināt diskusiju. Šajā tekstā būs minēti argumenti par to, ka uzticēšanās, iespējams, ir vissvarīgākais Ziemeļvalstu sabiedrību resurss – varētu teikt: ziemeļu zelts – un tā ir centrālais faktors, kas ļauj izprast Ziemeļvalstu mūsdienu panākumus gan sociālajā, gan ekonomiskajā ziņā. Šajā tekstā tiks arī uzsvērts, ka radīt un uzturēt uzticēšanos sabiedrībā nav neiespējams uzdevums, viss atrodas lēmumu pieņēmēju rokās.

Uzticēšanās jēdziens

Uzticēšanās ir sociālā kapitāla centrālā sastāvdaļa.

Uzticēšanās (no angļu “trust”) ir bijusi plašu pētījumu objekts jau kopš 20. gadsimta 80. gadiem. Daudzu pētījumu autori ir sociologi un ekonomisti. Bieži uzticēšanos uztver kā sabiedrības sociālā kapitāla daļu. Pēc šīs jomas zināmākā pētnieka Roberta Patnama domām, sociālo kapitālu var uzskatīt par normu, uzticēšanās un tīklu summu.²

Uzticēšanās pētījumi vēsturiski ir veikti paralēli neoklasiskajai ekonomisko teoriju veidošanai, jo tie daļēji balstās uz atšķirīgu lēmumu racionalitāti salīdzinājumā ar to, kas raksturīga neoklasiskajai pētījumu tradīcijai. Lielais pētījumu skaita pieaugums aizvadītajos gados zināmā mērā ir vērojams tāpēc, ka neoklasiskās tradīcijas izskaidrojumu modeļiem ir savi trūkumi. Neoklasiskā puse savukārt ir atbildējusi,

piedāvājot niansētu indivīda lēmumu racionalitātes skaidrojumu un aizvien vairāk cenšoties iekļaut arī uzticēšanos, normas un kultūru.³

Indivīda uzticēšanās sociālo norišu dalībniekiem, institūcijām un parādībām var mainīties. Piemēram, cilvēkam var būt viena līmeņa uzticēšanās politiķiem, pavisam cita – varas iestādēm, bet trešā – kādam kaimiņam vai kolēģim. Izplatīta pētījumu metode praktiskai tās novērtēšanai ir īpaši detalizēti apskatīt tā saukto sociālo uzticību (*social trust*). Ar sociālo uzticību tiek novērtēts, cik lielā mērā cilvēki uzticas citiem cilvēkiem, ko viņi nepazīst.⁴ Zinātnieki uzskata, ka, pārceļot iegūtos rezultātus no indivīda uz sabiedrības līmeni, rodas iespēja salīdzināt dažādu sabiedrību un ģeogrāfisko teritoriju sociālo kapitālu.

No iepriekšminētā var secināt, ka sociālo uzticību var uzlūkot kā indivīda izpratni par cilvēka dabu. Sociālā uzticība daudzējādā ziņā pauž cerību, ka cilvēki, kuras tu nepazīsti, respektēs noteiktas normas un nemēģinās tevi piemuļķot. Citiem vārdiem izsakoties, ar sociālo uzticību var izmērīt indivīda redzējumu par sabiedrības morāles līmeni.⁵

Uzticēšanās augļi

Pastāv salīdzinoša vienprātība attiecībā uz uzticēšanās sekām. Tās var iedalīt ekonomiskajās un pārējās sekās. Zemāk minēti tikai daži piemēri no bagātīgas un plašas zinātniskās literatūras, kas gandrīz vienprātīgi norāda vienā virzienā: sabiedrībai ar augstu sociālās uzticības līmeni ir daudz priekšrocību gan indivīda, gan sabiedrības līmenī. Lielākā daļa no mums nešaubīgi vēlētos dzīvot sabiedrībā ar augstu, nevis zemu sociālās uzticības līmeni.

Augsts sociālās uzticības līmenis nes labumu ekonomikai vairākos veidos.⁶ Vissvarīgākais ir tas, ka sabiedrību mazākā mērā raksturo formalitātes, konflikti un tiesvedības. Uzticība likvidē vajadzību verificēt citu dalībnieku darbības.⁷ Izmantojot ekonomikas terminus, sociālā uzticība ekonomikā samazina transakciju izmaksas, proti, izmaksas, kas saistītas ar nepieciešamību pārbaudīt, kā tiek ievērotas vienošanās. Sociālās uzticības trūkums pieprasa plašu kontroli ar formāliem un dokumentētiem likumiem. Beigu beigās tas atņem laiku produktīvam darbam.

Augsta sociālā uzticība, kas nes līdzī zemākas transakciju izmaksas, nāk par labu arī tirdzniecībai.⁸ Cits ekonomisks labums ir iespēja radīt labvēlīgus apstākļus investīcijām.⁹

Ar sociālo uzticību tiek izprasts, cik lielā mērā cilvēks uzticas citiem, nepazīstamiem cilvēkiem.

Sociālo uzticību var uztvert kā cilvēka viedokli par morāles līmeni sabiedrībā: vai ir iespējams uzticēties citiem cilvēkiem? Vēlāk to no indivīda var pārcelt sabiedrības līmenī, tādējādi gūstot iespēju salīdzināt sociālā kapitāla līmeni dažādās sabiedrībās.

Augsts sociālās uzticības līmenis ekonomikā samazina transakciju izmaksas. Augstam sociālās uzticības līmenim ir arī citi labvēlīgi ekonomiskie efekti.

1. L. Calmfors, "How well is the Nordic Model doing? Recent performance and future challenges", in T. Valkonen & V. Vihriälä (eds.), *The Nordic Model – Challenged but Capable of Reform* (2014). Te būtu jānorāda, ka kopš finanšu krīzes Islandei vairs nav tik zems valsts parāda līmenis kā citām Ziemeļvalstīm.

2. R. Putnam, *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy* (1993).

3. Konkrēts veids, kā iekļaut uzticēšanos neoklasiskajā tradīcijā, ir uztvert to kā sociālu normu, kas samazina informācijas resursu sarežģītību. Sk. D. Furlong, *The Conceptualization of Trust in Economic Thought* (1996).

4. Dažkārt to sauc arī par vispārējo uzticēšanos.

5. Vairāk par to var lasīt grāmatā E.M. Uslaner, *The Moral Foundation of Trust* (2002).

6. Sk., piemēram, G. Tabellini, "Culture and Institutions: Economic Development in the Regions of Europe", in *Journal of the European Economic Association* 8 (2010). Kritiskam viedoklim sk. F. Roth, "Does Too Much Trust Hamper Economic Growth?", in *Kyklos. International Review for Social Science* 62 (2009).

7. P. J. Zak & S. Knack, "Trust and Growth", in *The Economic Journal* 111 (2001). Īpašs gadījums: likvidēta kontroles nepieciešamība darba dzīvē. Sk. A. Ilsøe, "Between Trust and Control: Company-level Bargaining on Flexible Working Hours in the Danish and German Metal Industries", in *Industrial Relations Journal* 41 (2010).

8. H.L.F. De Groot et al., "The Institutional Determinants of Bilateral Trade Patterns", in *Kyklos. International Review for Social Science* 57 (2004). Sk. F. Fukuyama, *Trust – The Social Virtues and the Creation of Prosperity* (1995).

9. Zak & Knack (2001).

Zinātniskajā literatūrā tiek pausts uzskats, ka sociālā uzticība ekonomikā daudzējādā ziņā darbojas kā zināma veida smēriels.¹⁰ Orhūsas universitātes pētnieks Kristians Bjørnskovs, vadoties no empīriskiem pētījumiem, ir aprēķinājis, ka sociālās uzticības palielināšanās par desmit procentiem var palielināt ekonomisko izaugsmi par pusprocentu.

Bez ekonomiskā labuma pastāv arī citi sociālās uzticības efekti, kas nes labumu indivīdam un sabiedrībai. Vairākos pētījumos ir konstatēta cieša saistība ar personisko laimi: cilvēks jūtas labi, dzīvojot sabiedrībā, kur ļaudis uzticas cits citam.¹¹ Cits pozitīvs efekts ir tas, ka sociālā uzticība atvieglo sadarbību un rada iedzīvotājos altruistiskas sliekšmes.¹² Kopumā cilvēki ar augstu sociālās uzticības pakāpi tiecas

Sociālajai uzticībai ir arī citi efekti, piemēram, pozitīva ietekme uz cilvēku laimi. Tā veicina sadarbības iespējas, stimulē politisko līdzdalību un sabiedrības demokrātisku attīstību, reizē darbojoties pret noziedzību.

10. Fukuyama (1995). Sk. O. Blanchard et al., Unemployment, Labour-Market Flexibility and IMF Advice: Moving Beyond Mantras (2013). Bjørnskov, C., "The Determinants of Trust", in *Ratio Working Papers* (2005). C. Bjørnskov, "Economic Growth", in: G.L.H. Svendsen & G.T. Svendsen (eds.), *Handbook of Social Capital* (2009).

11. Sk., piemēram, A. Rodríguez-Pose & V. von Berlepsch, Social Capital and Individual Happiness in Europe, in *Bruges European Economic Research Papers* 25 (2012). Interesantā kārtā Ziemeļeiropā šī korelācija ir visvājākā.

12. Putnam (1993).

uzskatīt, ka viņi lielākā mērā kontrolē savu dzīvi un viņiem dzīvē ir labākas iespējas.¹³ Uzticēšanos tagad uzskata arī par svarīgu faktoru, kas veicina iesaistīšanos politikā un sabiedrības demokrātisko attīstību kopumā.¹⁴ Tai ir arī labvēlīga (samazinoša) ietekme uz noziedzību.¹⁵

Plašajā šīs jomas pētījumu literatūrā runā arī par to, ka ir grūti izšķirt, kas rada sociālo uzticību un kas ir tās sekas. Ir iespējami un ticami, ka ekonomiskā izaugsme pati par sevi veicina sabiedrībā sociālo uzticību, kas savukārt veicina tālāku izaugsmi.¹⁶ Tas pats attiecas arī uz lejupejošo spirāli, kad uzticības mazināšanās ietekmē faktorus, kas negatīvi iedarbojas uz uzticību. Citiem vārdiem izsakoties, attiecības starp uzticēšanos un tās sekām atgādina mūžīgo jautājumu: kurš bija pirmais – vista vai ola? Šajā saistībā ir pietiekami konstatēt, ka sociālā uzticība sabiedrībā var radīt pozitīvas spirāles, kad uzticība un tās sekas savstarpēji stiprina cita citu, vai – ja nokļūstam negatīvā spirālē – riskē abpusēji novājināt cita citu.

Ziemeļu uzticēšanās

Visierastākā metode sociālās uzticības mērīšanai Eiropā ir pētījumi, ko veic *European Social Survey*. Pētījumi sākās 2001. gadā un tiek veikti katru otro gadu. Attiecīgās valsts iedzīvotājiem desmit baļļu skalā ir jānorāda, kādā mērā viņi uzticas lielākajai daļai cilvēku.

Šobrīd ir pieejami 2014. gada pētījuma rezultāti. Saskaņā ar tiem Ziemeļvalstis aizņem četras pirmās vietas. Islandes 2014. gada dati nav atrodam, taču atbilstošā pētījumā 2012. gadā to vidējā svērtā vērtība atbilda Zviedrijas rezultātiem.¹⁷ (Islandes gadījumā īpaši interesanti ir tas, ka pēc finanšu krīzes Islandes iedzīvotāju vidū sociālā uzticība paradoksālā kārtā pieauga.¹⁸)

Saskaņā ar *European Social Survey* datiem Ziemeļvalstis ir visaugstākais sociālās uzticības līmenis salīdzinājumā ar citām valstīm.

Augsta sociālā uzticība kopumā ir Ziemeļvalstu īpatnība. Tas nenozīmē, ka citās valstīs tādas nav, bet tikai nedaudzas spēj tuvojies Ziemeļvalstu līmenim. Vienīgā valsts blakus Ziemeļvalstīm, kurā uzticības līmenis pārsniedza 6 punktus, bija Nīderlande. Vidējā vērtība visām attiecīgajām valstīm pārsniedza 5 punktus.

Zinātniskajos pētījumos Ziemeļvalstis šajā saistībā dažkārt piemin ar jēdzienu "Ziemeļvalstu unikālitate".¹⁹

Vērts atzīmēt, ka uzticēšanās sadalījums Ziemeļvalstīs nav vienmērīgs. Atšķirības starp dažādiem reģioniem Somijā un Zviedrijā ir mazliet lielākas salīdzinājumā ar Norvēģiju un Dāniju. Tas nozīmē, ka Norvēģijā un Dānijā sociālā uzticība ģeogrāfiski

13. Sk. B. Rothstein, "Corruption and Social Trust: Why the Fish Rots from the Head Down", in *Social Research* 80 (2013). Sk. A. Leung et al., "Searching for Happiness: The Importance of Social Capital", in *Journal of Happiness Studies* 12 (2011).

14. R. Putnam, *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community* (2000). Pastāv arī viedoklis, ka noteiktos apstākļos paļāvība var nākt par labu arī autoritāriem vadītājiem, sk. D. Acemoglu et al., "Chiefs: Economic Development and Elite Control of Civil Society in Sierra Leone", in *Journal of Political Economy* 122 (2014).

15. B. P. Kennedy et al., "Social capital, income inequality and firearm violent crime", in *Social Science and Medicine* 47 (1998).

16. C. Bjørnskov, "Economic Growth", in: G.L.H. Svendsen & G.T. Svendsen (eds.), *Handbook of Social Capital* (2009).

17. R.F. Andersen & P.T. Dinesen, "Social Capital in the Scandinavian Countries", Forthcoming in P. Nedergaard & A. Wivel (eds.), *Routledge Handbook on Scandinavian Politics*.

18. K. Growiec et al., "Social Capital and the Financial Crisis: The Case of Iceland", in *CIES e-Working Papers* 138 (2012).

19. J. Delhey & K. Newton, "Predicting Cross-National Levels of Social Trust in Seven Societies: Global Pattern or Nordic Exceptionalism?" in *European Sociological Review* 29 (2013).

Sociālā uzticība Eiropas valstīs saskaņā ar *European Social Survey 2014* datiem. "0" atbilst pilnīgam uzticības trūkumam, bet "10" – pilnīgai uzticībai citiem cilvēkiem.

Valsts	Vidējā vērtība	Valsts	Vidējā vērtība
Dānija	6.90	Beļģija	5.02
Somija	6.74	Austrija	4.98
Norvēģija	6.62	Lietuva	4.94
Zviedrija	6.25	Spānija	4.83
Nīderlande	6.03	Francija	4.61
Šveice	5.72	Čehija	4.59
Igaunija	5.57	Ungārija	4.17
Lielbritānija	5.37	Slovēnija	4.07
Īrija	5.23	Polija	3.92
Izraēla	5.17	Portugāle	3.63
Vācija	5.17		

ir sadalīta vienmērīgāk nekā Zviedrijā un Somijā. Reizē variācijas Somijā un Zviedrijā ir mazāk izteiktas nekā pārējās Eiropas valstīs, kurās vērojamas lielākas ģeogrāfiskās atšķirības.²⁰

Globālā perspektīvā uzticēšanās zemākās vērtības parasti ir novērotas Tuvajos Austrumos, Āfrikā un atsevišķās Latīņamerikas daļās.²¹ Zems sociālās uzticības līmenis nabadzīgās valstīs rada šķēršļus to attīstības iespējām.

Sociālās uzticības izcelsme Ziemeļvalstīs

Tā kā sociālās uzticības līmenis dažādās sabiedrībās un valstīs atšķiras, zinātniekiem ir bijis interesanti izpētīt, kā tā rodas. Ir izmantotas divas pieejas: viens modelis pēta sociālos apstākļus, bet otrs vairāk uzsver institucionālos aspektus. Pirmais (ar uzsvaru uz sociālajiem apstākļiem) norāda, ka faktori, kas skar sociālo mijiedarbību sabiedrībā, piemēram, iesaistišanās darba dzīvē un pilsoniskajā sabiedrībā, ir paši svarīgākie, lai nodrošinātu uzticēšanos ilgtermiņā. Otrais (ar lielāku uzsvaru uz institucionālajiem faktoriem) vairāk uzsver politiskās un ekonomiskās institūcijas, kā arī sociālekonomiskos rādītājus. Šie modeļi neizslēdz viens otru, tos var uzskatīt par savstarpēji papildinošiem.

Kopenhāgenas universitātes zinātnieki Rasmuss Fonnesbeks Andersens un Pēters Tisteds Dīnesens pēc dažādu pētījumu pārskatīšanas norāda, ka, visticamāk, Ziemeļvalstu sabiedrībās jau agri bija vērojams augsts sociālā kapitāla līmenis. Citi pētnieki ir centušies gūt tam apstiprinājumu, piemēram, pētot zviedrus, kas izceļoja uz ASV un paņēma šo uzticību sev līdzi: pat pēc vairākām paaudzēm skandināvu izcelsmes amerikāņi uzticas sabiedrībai vairāk nekā citi amerikāņi.²² Zinātnieki ir norādījuši, ka agrīno uzticēšanās līmeni var izskaidrot arī ar protestantisma ienākšanu Ziemeļvalstīs. Īpaši sociālās uzticības attīstību ir veicinājis protestantisma nehierarhiskais raksturs.²³ Citi ir atkāpušies tālāk pagātnē un par svarīgiem izskaidrojošiem faktoriem uzskata vikingu perioda agrīnos valstiskos veidojumus un tirdzniecības tīklus.²⁴

Ir grūti tīri metodoloģiski aprēķināt šīs agrīnās Ziemeļvalstu uzticības apjomus. Līmeņi, kurus mēs varam izmērīt šodien, visticamāk, ir visai tāli no uzticēšanās, kuru varam atrast vēsturiski. Iespējams arī, ka ilgākā vēsturiskā perspektīvā uzticēšanās Ziemeļvalstīs laika gaitā ir atšķīrusies, taču mūsdienās tā ir palielinājusies, kamēr daudzās citās valstīs šajā pašā periodā, it īpaši pēdējās desmitgadēs, drīzāk samazinājusies.²⁵ Tomēr joprojām paliek jautājums: kā tā mūsdienās ir kļuvusi tik augsta? Precīzāk izsakoties, kā agrīnās uzticēšanās formas Ziemeļvalstīs varēja padziļināties saistībā ar šo valstu kļūšanu par modernām sabiedrībām un turklāt pēdējos gados pieaugt vēl vairāk?

Ziemeļvalstu sociālās uzticības salīdzinoši modernā vēsture ir sākusies saistībā ar lielajām tautas kustībām 19. gadsimta otrajā pusē. Par tautas kustībām parasti dēvē visas tautas masu kustības, piemēram, atturības, garīgās atmodas un strādnieku kustību. To veidošanās lielā mērā sakrita ar Ziemeļvalstu sabiedrību plašām strukturālām pārmaiņām.²⁶

Organizācijas, kas radās no tautas kustībām, ar savu veidolu un funkcijām ļoti ietekmēja organizāciju tradīcijas Ziemeļvalstīs.²⁷ Salīdzinot ar citām valstīm, Ziemeļvalstu organizācijas daudz biežāk ir bijušas brīvprātīgas, lokālas, ar aktīviem biedriem un demokrātiskiem lēmumu pieņemšanas procesiem. Līdz ar sabiedrisko organizāciju tradīciju sabiedrībā radās tāda kā saistviela – spēcīgas sociālās uzticības un cieņas normas, kas veicināja un atviegloja sadarbību. Šis svarīgais aspekts caur sabiedriskajām organizācijām Ziemeļvalstīs ieguva papildu dimensiju.

Šī Ziemeļvalstu reģiona organizāciju tradīcija ir palīdzējusi radīt uzticēšanos starp organizācijām, kam sākotnēji bijušas pretrunīgas intereses. Sarunu gaitā tās ir uzbūvējušas augstu uzticēšanos savā starpā.²⁸

Lai gan Ziemeļvalstīs jau agri bija vērojams augsts sociālās uzticības līmenis, laika gaitā tas, visticamāk, ir bijis mainīgs.

Ziemeļvalstu sociālās uzticības modernā vēsture sākās ar tautas kustībām 19. gadsimtā.

Tās bija brīvprātīgas, vietējas organizācijas ar aktīviem biedriem un demokrātiskiem lēmumu pieņemšanas procesiem.

Organizāciju radītās cieņas un uzticēšanās normas veicināja sabiedrības sadarbību.

20. P. T. Dinesen & K.M. Sønderskov, "Trust in a Time of Increasing Diversity: On the Relationship between Ethnic Heterogeneity and Social Trust in Denmark from 1979 until Today", in *Scandinavian Political Studies* 35 (2012).
21. B. Rothstein & E.M. Uslaner, "All for All. Equality, Corruption and Social Trust", in *World Politics* 58 (2005). Sk. H. Höjer, "Sveriges unika tillit sjunker: Kan man lita på folk?" in *Forskning och Framsteg* 8 (2014).

22. L. Trägårdh, "Den dumme svensken och allemansrättens magi", in L. Trägårdh (ed.), *Tilliten i det moderna Sverige. Den dumme svensken och andra mysterier* (2009).
23. Diskusijai par šo jautājumu, ieskaitot norādes uz citiem pētījumiem, sk. C. Bjørnskov, "The Determinants of Trust", in *Ratio Working Papers* (2005).
24. G.L.H. Svendsen & G.T. Svendsen, "How did trade norms evolve in Scandinavia? Long-distance trade and social trust in the Viking age", in *Economic Systems* 40 (2016).
25. Sk. Andersen & Dinesen (drīzumā).
26. Zviedrijas diskusijai par 19. gadsimta strukturālajām pārmaiņām, tautas kustībām un to saistību ar palāvību sk. G. Svedin, "En ohyra på samhällskroppen": Kriminalitet, kontroll och modernisering i Sverige och Sundsvallsdistriktet under 1800- och det tidiga 1900-talet (2015).
27. B. Rothstein, "Social Capital in Scandinavia", in *Scandinavian Political Studies* 26 (2001).
28. A. Ilsøe, "The Flip Side of Organized Decentralization: Company-Level Bargaining in Denmark", in *British Journal of Industrial Relations* 50 (2012).

Valsts atbalsta biedrības arī finansiāli. Kopumā valstij ir bijusi atvērta attieksme pret brīvprātīgajām organizācijām.

Organizācijām ir izveidojušās nozīmīgas attiecības ar valsti.²⁹ Tas ir tāpēc, ka jau agri Ziemeļvalstu vēsturē to iedzīvotāji neuzskatīja valsti un likumdošanu par ienaidnieku, kā tas ir bijis daudzās citās zemēs.³⁰ Ziemeļvalstu organizācijas ir bijušas arī lielā mērā subsidētas no valsts nodokļu ieņēmumiem. Līdz ar to pilsoniskā sabiedrība ir darbojusies paralēli ar valsti, lai gan organizācijas bieži – paradoksālā kārtā – ir kritizējušas valsti vai valsts politiku.

Dalība organizācijās un valsts atklātā attieksme ir palīdzējusi radīt priekšnoteikumus varas izkliedēšanai. Tas savukārt ir vairojis uzticēšanos institūcijām, kā arī vispārēju sociālo uzticību sabiedrībā.³¹ Vistālāk acīmredzot ir gājusi Zviedrija, kur attiecības kļuva tik ciešas, ka dažkārt tiek runāts par interešu organizāciju saaugšanu ar valsts aparātu.³² To pat varētu dēvēt par korporatīvu sabiedrību, kurā indivīds nozīmīgu savas politiskās ietekmes daļu iegūst caur dalību kādā organizācijā (nevis, piemēram, kādā protesta kustībā).

Tautas kustību lielā sabiedriskā nozīme aizvadītajās desmitgadēs ir mazinājusies, un biedru skaits šajās organizācijās ir sarucis. Toties pieaugumu ir piedzīvojušas cita veida biedrības. Tādas ir gan sportā un kultūrā, gan arī vides un citās politikas sfērās.³³ Tas nozīmē, ka organizāciju sabiedriskā loma ir mazinājusies, jo jaunās biedrības atšķiras no tautas kustību organizācijām, tās drīzāk balstās uz pasīvu dalību un profesionālām administrācijām. Tas viss ir mazinājis organizāciju vispārējo nozīmi sociālajā uzticībā. Tomēr tām aizvien ir svarīga funkcija, popularizējot noteiktas normas, kas ietekmē ilgtermiņa uzticēšanos sabiedrībā.

Par spīti pārmaiņām organizāciju struktūrā Senderskovs un Dīnesens ir konstatējuši ievērojamu sociālās uzticības pieaugumu Zviedrijā, Norvēģijā un Dānijā kopš 1980. gada. Viņi uzskata, ka izšķirošie faktori ir taisnīgums valsts institūciju darbā un zems korupcijas līmenis.³⁴

Blakus daudz vispārējākai sociālajai uzticībai Ziemeļvalstīs salīdzinājumā ar citām Eiropas valstīm ir vērojams arī augsts uzticēšanās līmenis juridiskajai sistēmai un politiķiem.³⁵ Attiecībā uz korupciju daudzi pētnieki ir norādījuši, ka Ziemeļvalstis ir “tīrākās” pasaulē.³⁶ To apstiprina organizācijas *Transparency International* korupcijas uztveres indekss 176 dažādās valstīs un teritorijās visā pasaulē. Starp desmit visaugstāk novietotajām valstīm ir četras Ziemeļvalstis, bet Islande sarakstā ieņem 14. vietu ar indeksu 78.

29. Dažkārt ir ticis diskutēts, cik lielā mērā pastāv pretrunas starp valsti un pilsonisko sabiedrību. Šajā jautājumā sk. L. Bennich-Björkman et al., *Civilsamhället, in Demokratiutredning VIII (1999)*.
30. L. Trägårdh, “The Historical Incubators of *Trust in Sweden. From the Role of Blood to the Rule of Law*”, in M. Reuter (et. al.), *Trust and Organizations: Confidence across Borders (2013)*. Sk. arī Andersen & Dinesen (drīzumā) un P. Selle, “The Transformation of the Voluntary Sector in Norway: A Decline in Social Capital?”, in van Deth (et. al.), *Social Capital and European Democracy (1999)*. Sk. arī interviju ar Trägårdh un Rothstein: Höjer (2014).
31. Sk. argumentus Andersen & Dinesen (drīzumā), kā arī K. M. Sønderskov & P. T. Dinesen, “Danish Exceptionalism: Explaining the Unique Increase in Social Trust in Denmark Over the Past 30 Years”, in *European Sociological Review* 30 (2014). Agrākai diskusijai sk. B. Rothstein & D. Stolle, “Introduction: Social Capital in Scandinavia”, in *Scandinavian Political Studies* 26 (2003). Vispārējai diskusijai par attiecībām starp uzticību no vienas puses un protestu vai iekļaušanos sabiedrības institūcijās no otras sk. J. F. Valencia (et. al.), “Social Trust and Political Protest: The mediating role of the value of Power Distance”, in *Psicología Política* 40 (2010).
32. B. Rothstein, *Den korporativa staten (1992)*.
33. Piemēram, sk. L. Torpe, “Foreningsdanmark”, in P. Gundelach (ed.) *Små og Store Forandringer. Danskernes Værdier siden 1981 (2011)* un Rothstein (2001).
34. Sønderskov & Dinesen (2014). Dānijā tas ir īpaši interesanti tāpēc, ka valstij dažu gadu desmitu laikā ir izdevies paaugstināt paļāvības līmeni, padarot to par visaugstāko pasaulē.
35. Calmfors (2014).
36. S. Holmberg & B. Rothstein (eds.), *Good Government: The Relevance of Political Science (2012)*.

Vieta	Valsts	Indekss
1	Dānija	90
2	Jaunzēlande	90
3	Somija	89
4	Zviedrija	88
5	Šveice	86
6	Norvēģija	85
7	Singapūra	84
8	Nīderlande	83
9	Kanāda	82
10	Vācija	81
10	Lielbritānija	81
10	Luksemburga	81

Valstij ir arī citas potenciālas funkcijas saistībā ar uzticēšanos sabiedrībā. Blakus tādiem faktoriem kā taisnīguma izjūta un zems korupcijas līmenis pētījumi ir norādījuši, ka arī sabiedrības ar labklājības valsts modeli sasniedz augstu sociālās uzticības līmeni.³⁷ Ziemeļu labklājības valstis izvairās radīt tāda veida zemākās šķiras, kādas atrodamas valstīs ar anglosakšu vai kontinentālajiem labklājības modeļiem, kuros sociālajai palīdzībai ir stingrāki noteikumi un tā tiek piešķirta, vadoties no vajadzībām.³⁸

Tas aizved līdz pētījumos bieži konstatētam faktam, ka augsta iedzīvotāju homogenitāte spēcina sociālo uzticību. Tas galvenokārt attiecas uz ienākumu vienlīdzību, bet zināmā mērā arī uz valodas un etnisko līdzību. Sociālās uzticības un ienākumu nevienlīdzības savstarpējo korelāciju var izskaidrot ar netaisnības izjūtu, kad lielas ienākumu atšķirības liedz cilvēkiem iespēju sajust, ka viņi daļa “vienu likteni”. Frānsiss Fukujama kādā klasiskā pētījumā runā par uzticēšanās rādīsu: jo vairāk citi līdzinās tev, jo vairāk tu sliecies viņiem uzticēties.³⁹ Runājot par finansiālo vienlīdzību, parasti mēdz izcelt permanentas zemākās šķiras trūkumu sabiedrībā, kā arī to, ka turīgo algas netiek uztvertas kā pārāk netaisnīgas.⁴⁰

Citi labvēlīgi faktori sociālās uzticības pieaugumam Ziemeļvalstīs pēdējos gadu desmitos ir augstāks iedzīvotāju izglītības līmenis⁴¹, kā arī liela, ilgstoša bezdarba trūkums.⁴²

Transparency International korupcijas uztveres indekss 2016. gadā

Ziemeļvalstīs izveidotais labklājības valsts modelis ir veicinājis sociālo uzticību, nepieļaujot zemāko šķiru veidošanos.

Pastāv vispārēja tendence, ka valstīs ar finansiālā ziņā homogēnu iedzīvotāju sastāvu ir labāki priekšnoteikumi augstam sociālās uzticības līmenim.

“Jo vairāk citi līdzinās tev, jo vairāk tu sliecies viņiem uzticēties.”

37. B. Rothstein, “Corruption, Happiness, Social Trust and the Welfare State: A Causal Mechanisms Approach”, in *QoG Working Paper Series* 9 (2010).
38. Rothstein & Stolle (2003).
39. Fukuyama (1995).
40. Sk. J. You, “Social Trust: Fairness Matters More than Homogeneity”, in *Political Psychology* 33 (2012).
41. S. Knack & P.J. Zak, “Building Trust: Public Policy, Interpersonal Trust, and Economic Development”, in *Supreme Court Economic Review* 10 (2002).
42. Uslaner (2002).

Izaicinājumi Ziemeļvalstu sociālajai uzticībai

Par spīti tam, ka Ziemeļvalstu sociālā uzticība ir radusies dažādos vēsturiskos procesos daudzu gadu desmitu vai pat gadsimtu laikā, tā nav gluži pašsaprotams resurss. Mūsdienās Ziemeļvalstu sociālā uzticība piedzīvo daudzus pārbaudījumus.

Ja sociālā uzticība sabiedrībā samazinās, kļūst grūtāk uzturēt kopīgās normas. Cilvēkiem arī mazinās vēlme dot savu ieguldījumu kopējā labumā.

Sociālo uzticību ir grūti izveidot, bet tā var sagrūt ļoti īsā laikā.

Iesākumā pievērsīsimies tam, ko sabiedrība var zaudēt, ja sociālā uzticība samazinās. Principiālākā līmenī šādā gadījumā ir par to, ka cilvēki uztver citus iedzīvotājus kā "brīvbiļetniekus", un tas sarežģī kopīgu normu uzturēšanu, jo atsevišķajam indivīdam ir mazāk vēlmes dot savu ieguldījumu kopīgajā labumā. Gēteborgas universitātes profesors Bū Rotšteins ir nosaucis šo attiecību par sociālā slazda loģiku.⁴³ Viņš min piemērus tam, kas var notikt, ja cilvēki vairs neredz jēgu maksāt nodokļus, godīgi izmantot sociālās apdrošināšanas sistēmu, šķirot atkritumus, ievērot likumus un noraidīt korupciju.

Daudzējādā ziņā sociālās uzticības mazināšanās sekas ir pretstats visiem ilgtermiņa labumiem, kas tika minēti iepriekš. Īsi sakot, tas pasliktina ekonomikas stāvokli, iedzīvotāji vairs nav tik laimīgi, sabiedrība funkcionē sliktāk, rodas paaugstinātas noziedzības risks un ir grūtības saglabāt noteiktas demokrātiskās sistēmas pamatu daļas.

Varbūt visbīstamākais šajā saistībā ir tas, ka cilvēkiem, kas zaudē uzticēšanos citiem, ir grūti to atjaunot, pat ja viņi apzinās, ka no labākas sadarbības iegūtu visi.⁴⁴

Ar kādiem īpašiem izaicinājumiem saskaras Ziemeļvalstu sabiedrības? Dažus no tiem var saistīt ar šo sabiedrību pieaugošo neviendabību, ko radījusi pieaugoša finansiālā nevienlīdzība, imigrācija⁴⁵, kā arī politiskā polarizācija.⁴⁶

Pavisam atšķirīgs izaicinājums ir korupcija. Tā ir taisnība, ka globālā perspektīvā Ziemeļvalstis raksturo zems korupcijas līmenis. Taču, ja uzticēšanās Ziemeļvalstu sabiedrībās pēdējos gados lielā mērā ir pieaugusi tieši zemās korupcijas dēļ, cēloņsakarība var viegli nosvērties arī pretējā virzienā: neliels korupcijas pieaugums var atstāt negatīvu ietekmi uz sociālo uzticību.⁴⁷ To var izteikt arī šādi: jo vairāk cilvēku mēs uzskatām par korumpētiem, jo lielāka iespējamība, ka viņi tiešām ir korumpēti.

Kā norādīts šajā ziņojumā, sociālās uzticības pieaugums Ziemeļvalstīs ir lielā mērā saistīts ar uztverto taisnīgumu valsts institūciju darbā. Taisnīguma uztvere var mazināties ne tikai korupcijas pieauguma rezultātā, bet arī tad, ja cilvēki neuzskata valsts institūciju lēmumus par leģitīmiem, piemēram, ja nodokļu ieņēmumi netiek izmantoti saprātīgi.

Ja Ziemeļvalstīs iestātos plašs un ilgstošs bezdarbs, pastāv risks, ka tas varētu ietekmēt sociālo uzticību. Tas lielā mērā ir saistīts ar iepriekš apskatīto problēmu, kad sabiedrībā palielinās finansiālā nevienlīdzība.

Šajā ziņojumā ir uzsvērtā Ziemeļvalstu sabiedrisko organizāciju vēsturiskā nozīme sociālās uzticības veidošanā. Šī teksta mērķis nav izpētīt, kādā mērā organizāciju tradīcija Ziemeļvalstīs pēdējo gadu laikā ir samazinājusies vai cik lielā mērā tā ir apdraudēta. Taču, ja organizācijas piedzīvo lejupeju, tas nav tikai zaudējums organizācijām kā tādām, bet arī process, kas var negatīvi ietekmēt ilgtermiņa uzticēšanās līmeni sabiedrībā.

Iepriekš tika aplūkoti izaicinājumi, ar kuriem šobrīd saskaras Ziemeļvalstu sociālā uzticība. Tos vajadzētu uztvert nopietni, bet reizē ir svarīgi arī uzturēt līdzsvaru. Lielākā daļa izaicinājumu nav jauni, tie ir pastāvējuši jau vairākus gadu desmitus. Tomēr sociālā uzticība Ziemeļvalstu sabiedrībās ir turpinājusi pieaugt.

Citi izaicinājumi dažādos veidos ir saistīti ar Ziemeļvalstu sabiedrību pieaugošo neviendabību. Vēl viens faktors ir ilgstoša bezdarba risks.

Lai gan izaicinājumi sociālajai uzticībai ir jāuztver nopietni, ir svarīgi uzturēt līdzsvarotu skatu. Neskatoties uz problēmām pēdējo desmitgažu laikā, sociālās uzticēšanās līmenis Ziemeļvalstīs turpina pieaugt.

Korupcijas pieaugumam varētu būt destruktīvas sekas uz sociālo uzticību.

43. B. Rothstein, Sociala fallor och tillitens problem (2003). Sk. Rothstein (2013).

44. Rothstein (2013).

45. Vispārējai diskusijai sk. R. Putnam, "E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-First Century", in *Scandinavian Political Studies* 30 (2007). Imigrācijas pieauguma sekas nav tik labi saskatāmas vispārējā līmenī, bet vairāk izjūtamas vietējā sabiedrībā, kur sociālā uzticība ir jutīgāka. L. Trägårdh et. al, Den svala svenska tilliten (2013). Sk. arī NOU 2017:2, Integrasjon og tillit. Langsiktige konsekvenser av høy innvandring (2017).

46. L. Mason, "I Disrespectfully Agree: The Differential Effects of Partisan Sorting on Social and Issue Polarization". In *American Journal of Political Science* 59 (2014). Sk. C. Rapp, "Moral opinion polarization and the erosion of trust", in *Social Science Research* 58 (2016).

47. P. Bardhan, "Corruption and Development: A Review of the Issues", in *Journal of Economic Literature* 35 (1997).

Secinājumi

Sociālās uzticības līmenis Ziemeļvalstīs ir ārkārtīgi augsts salīdzinājumā ar gandrīz visām citām valstīm. Daļa zinātnieku pat runā par “ziemeļu unikalitāti”.

Sociālā uzticība ir vērtīgs resurss gan indivīdam, gan sabiedrībai. Šajā ziņojumā ir izcelti vairāki tās nestie labumi. Kopumā tā ir ļoti liela svētība: augsta iedzīvotāju sociālā uzticība burtiskā nozīmē ir sabiedrības zelts.

Lai gan uzticēšanās Ziemeļvalstu sabiedrībās ir ļoti nozīmīga, tā nav pašsaprotams dabas resurss kā zelts, mežs vai nafta. Ziemeļvalstu sabiedrībām to nav dāvājusi daba vai dievišķa vara, tā ir radusies ilgā laika periodā un dažādu procesu rezultātā. Iespējams, ka Ziemeļvalstu sociālās uzticības vēsture sākas ļoti senos laikos, varbūt pat vikingu laikmetā. Nozīmīga bija arī protestantisma ienākšana un tai sekojošā sociālo hierarhiju nojaukšana.

Taču grūdienu uz priekšu – ne uzreiz, bet ilgtermiņā – tai deva tieši 19. gadsimta tautas kustības. Tas galvenokārt notika tāpēc, ka tautas kustības nodibināja vietējas, demokrātiski vadītas organizācijas ar aktīviem biedriem. Ar laiku Ziemeļvalstu organizācijām izveidojās ciešas attiecības ar valsti, kas atbalstīja tās gan finansiāli, gan citādos veidos. Cits svarīgs aspekts, it īpaši pēdējās desmitgadēs, ir bijušas taisnīgas, no korupcijas brīvas valsts institūcijas un universāla labklājības valsts, kas centusies nepieļaut zemākās šķiras veidošanos. Augsts izglītības līmenis, zems bezdarba līmenis un homogēns iedzīvotāju sastāvs – it īpaši finansiālā ziņā – ir citas jomas, kurās valsts politika ir devusi pozitīvu ieguldījumu.

Ja vēlamies sīkāk izpētīt Ziemeļvalstu panākumus ekonomiskajā ziņā un it īpaši uzdot jautājumu: kā Ziemeļvalstīm ir izdevies izvairīties no recesijas, kas skāra pasauli pēc 2008. gada finanšu krīzes, – nevajadzētu pārāk daudz fokusēties uz to, kā Ziemeļvalstīs sabalansē dažādas sistēmas, nodokļus, likumdošanu utt., bet sīkāk jāapskata, kā valsts ilgstoši ir strādājusi caurspīdīgi, taisnīgi, ar augstu integritātes līmeni, gūstot no tā daudz pozitīvu rezultātu – it īpaši sociālās uzticības ziņā.

No apskatītajiem pētījumiem par Ziemeļvalstu pieredzi var izveidot tādu kā rokasgrāmatu par to, kā valsts var rīkoties, lai ilgtermiņā palielinātu sociālo uzticību:

- Rīkoties atklāti un caurspīdīgi, ar cieņu izlietot nodokļu ieņēmumus un apkarot jebkādas korupcijas pazīmes, lai cik nenozīmīgas tās liktos.
- Radīt vispārējo labklājības valsti, kas nepieļauj zemāko šķiru veidošanos sabiedrībā.
- Atbalstīt sabiedriskās organizācijas, to skaitā arī finansiāli. Valsts atvērtajai attieksmei pret sabiedriskajām organizācijām ir vispārējs pozitīvs efekts.
- Nodrošināt augstu iedzīvotāju izglītības līmeni. Sabiedrībā ir nepieciešams saglabāt salīdzinošu finansiālo homogenitāti, tāpēc ir īpaši svarīgi pievērsties cilvēkiem ar zemu un/vai nepilnīgu izglītību.
- Novērst bezdarbu, it īpaši ilgstošu bezdarbu. Tas ietver arī efektīvu bēgļu un imigrantu integrāciju darba tirgū.

Šie apsvērumi noslēgumā liek secināt, ka daudzējādā ziņā Ziemeļvalstu sabiedrības kopā satur tieši uzticēšanās. Ir grūti iztēloties šādu sabiedrības modeli, ja pilsoņi neuzticas citiem pilsoņiem un caur nodokļu sistēmu nenes labumu sabiedrībai, kā arī ja varas iestādes nerīkojas ar šiem līdzekļiem taisnīgi, efektīvi un brīvi no korupcijas. Ziemeļvalstīm raksturīgo uzticēšanos nevar uzskatīt par pašsaprotamu, un tā ir pastāvīgi jāatbalsta, izmantojot dažādus sabiedrības procesus. Atliek jautājums: vai Ziemeļvalstu sabiedrībām nav vairāk ko zaudēt no uzticības samazināšanās nekā citām zemēm? Ne tikai tāpēc, ka Ziemeļvalstīs ir augstākais sociālās uzticības līmenis pasaulē, bet arī tāpēc, ka šo sabiedrību modelis vai drīzāk pats sabiedrības līgums lielā mērā balstās uz sociālo uzticību.

Acemoglu, D. et al., "Chiefs: Economic Development and Elite Control of Civil Society in Sierra Leone", in *Journal of Political Economy* 122 (2014).

Andersen, R.F. & P.T. Dinesen, "Social Capital in the Scandinavian Countries", Forthcoming in P. Nedergaard & A. Wivel (eds.), *Routledge Handbook on Scandinavian Politics*.

P. Bardhan, "Corruption and Development: A Review of the Issues", in *Journal of Economic Literature* 35 (1997).

Bennich-Björkman, L. et al., Civilsamhället, in *Demokratiutredning VIII* (1999).

Bjørnskov, C., "The Determinants of Trust", in *Ratio Working Papers* (2005).

Bjørnskov, C., "Economic Growth", in: G.L.H. Svendsen & G.T. Svendsen (eds.), *Handbook of Social Capital* (2009).

Blanchard, O. et al., Unemployment, Labour-Market Flexibility and IMF Advice: Moving Beyond Mantras (2013).

Calmfors, L., "How well is the Nordic Model doing? Recent performance and future challenges", in T. Valkonen & V Vihriälä (eds.), *The Nordic Model – Challenged but Capable of Reform*, (2014).

De Groot, H.L.F et al., "The Institutional Determinants of Bilateral Trade Patterns", in *Kyklos. International Review for Social Science* 57 (2004).

Delhey, J. & K. Newton, "Predicting Cross-National Levels of Social Trust in Seven Societies: Global Pattern or Nordic Exceptionalism?" In *European Sociological Review* 29 (2013).

Dinesen, P.T. & K.M. Sønderskov, "Trust in a Time of Increasing Diversity: On the Relationship between Ethnic Heterogeneity and Social Trust in Denmark from 1979 until Today", in *Scandinavian Political Studies* 35 (2012).

Fukuyama, F., Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity (1995).

Furlong, D., The Conceptualization of Trust in Economic Thought (1996).

Growiec, K. et al., "Social Capital and the Financial Crisis: The Case of Iceland", in CIES e-Working Papers 138 (2012).

Holmberg, S. & B. Rothstein (eds.), Good Government: The Relevance of Political Science (2012).

Höjer, H. "Sveriges unika tillit sjunker: Kan man lita på folk?" in *Forskning och Framsteg* 8 (2014).

Ilseø, A., "Between trust and control: company-level bargaining on flexible working hours in the Danish and German metal industries", in *Industrial Relations Journal* 41 (2010).

Ilseø, A., "The Flip Side of Organized Decentralization: Company-Level Bargaining in Denmark", in *British Journal of Industrial Relations* 50 (2012).

Kennedy, B.P. et al., "Social capital, income inequality and firearm violent crime", in *Social Science and Medicin* 47 (1998).

Knack, S. & P.J. Zak, "Building Trust: Public Policy, Interpersonal Trust, and Economic Development", in *Supreme Court Economic Review* 10 (2002).

Leung, A. et al., "Searching for Happiness: The Importance of Social Capital", in *Journal of Happiness Studies* 12 (2011).

Mason, L., "I Disrespectfully Agree: The Differential Effects of Partisan Sorting on Social and Issue Polarization". In *American Journal of Political Science* 59 (2014).

NOU 2017:2, Integrasjon og tillit. Langsiktige konsekvenser av høy innvandring (2017).

Putnam, R., Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy (1993).

Putnam, R., Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community (2000).

Putnam, R., "E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-First Century", in *Scandinavian Political Studies* 30 (2007).

Rapp, C., "Moral opinion polarization and the erosion of trust", in *Social Science Research* 58 (2016).

Rodríguez-Pose, A. & V. von Berlepsch, "Social Capital and Individual Happiness in Europe", in *Bruges European Economic Research Papers* 25 (2012).

Roth, F., "Does Too Much Trust Hamper Economic Growth?", in *Kyklos. International Review for Social Science* 62 (2009).

Rothstein, B., Den korporativa staten (1992).

Rothstein, B., "Social Capital in Scandinavia", in *Scandinavian Political Studies* 26 (2001).

Rothstein, B., Sociala fällor och tillitens problem (2003).

Rothstein, B., "Corruption, Happiness, Social Trust and the Welfare State: A Causal Mechanisms Approach", in *QoG Working Paper Series* 9 (2010).

Rothstein, B., "Corruption and Social Trust: Why the Fish Rots from the Head Down", in *Social Research* 80 (2013).

Rothstein, B. & D. Stolle, "Introduction: Social Capital in Scandinavia", in *Scandinavian Political Studies* 26 (2003).

Rothstein, B. & E.M. Uslaner, "All for All. Equality, Corruption and Social Trust", in *World Politics* 58 (2005).

Selle, P., "The transformation of the voluntary sector in Norway: a decline in social capital", in van Deth et al., *Social Capital and European Democracy* (1999).

Svedin, G., "En ohyra på samhällskroppen": *Kriminalitet, kontroll och modernisering i Sverige och Sundsvallsdistriktet under 1800- och det tidiga 1900-talet* (2015).

Svendsen, G.L.H. & G.T. Svendsen, "How did trade norms evolve in Scandinavia? Long-distance trade and social trust in the Viking age", in *Economic Systems* 40 (2016).

Sønderskov, K.M. & P.T. Dinesen, "Danish Exceptionalism: Explaining the Unique Increase in Social Trust in Denmark Over the Past 30 Years", in *European Sociological Review* 30 (2014).

Tabellini, G., "Culture and Institutions: Economic Development in the Regions of Europe", in *Journal of the European Economic Association* 8 (2010).

Torpe, L., "Foreningsdanmark", in P. Gundelach (ed.) *Små og Store Forandringer. Danskernes Værdier siden 1981* (2011).

Trägårdh, L., "Den dumme svensken och allemansrättens magi", in L. Trägårdh (ed.), *Tilliten i det moderna Sverige. Den dumme svensken och andra mysterier* (2009).

Trägårdh, L., "The Historical Incubators of Trust in Sweden. From the Role of Blood to the Rule of Law", in M. Reuter et al., *Trust and Organizations: Confidence across Borders* (2013).

Trägårdh L., et al., Den svala svenska tilliten (2013).

Uslaner, E.M., The Moral Foundation of Trust (2002).

Valencia J.F. et al., "Social trust and political protest: the mediating role of the value of Power Distance", in *Psicología Política* 40 (2010).

You, J., "Social Trust: Fairness Matters More than Homogeneity", in *Political Psychology* 33 (2012).

Zak, P.J. & S. Knack, "Trust and Growth", in *The Economic Journal* 111 (2001).

Nordiska ministerrådet
Ved Stranden 18
DK-1061 København K
www.norden.org

ANP 2017:731
ISBN 978-92-893-5003-7 (PRINT)
ISBN 978-92-893-5004-4 (PDF)
ISBN 978-92-893-5005-1 (EPUB)